

כיום בחוגי המחול הישראלי, בחר לבסוף זיו ב"שיר האשכולית" כמוטיב ראשי לעבודתו, המוקדשת לדמותו רבת-הפנים של זאב.

"יש בשיריו של זאב הרבה ציפורים ויונים, כמוטיבים חוזרים." וזו הסיבה, שזיו הציב על הבימה פסלונים זעירים של יונים. אבל המוטיב החוזר המרכזי בעבודתו הוא המעגל, זה של ההורה. "כי זה מעגל המסמל את היחד, אבל לא כצורה סגורה ומחייבת, אלא כמעגל, בו כל אחד יכול לרקוד לפי תחושתו שלו. מעגל על בסיס צעד פשוט, של ההורה, שכל אחד יוצר בו ואריאציה חופשית".

האוניסונו - משמע תנועה אחידה המתבצעת בו-זמנית על ידי כלל הרוקדים - הוא בסיס לשינויים אינדיבידואליים. וזה, לדעתו של זיו, מבטא את רוחו של זאב.

זיו פרנקל נולד בקיבוץ בית-אלפא שנה לפני שחבר אחר מאותו קיבוץ, זאב חבצלת, נהרג בתאונת טרקטור בבריכות-הדגים. "להקות המחול הקיבוציות" מבצעת את עבודתו של זיו, "אשכולית הכסף", מחול קבוצתי, שהוא בבחינת מחווה כוריאוגרפית לזאב חבצלת.

זאב חבצלת - שהיה בו מאיש-הרנסאנס האמיתי - שכתב שירים, עסק בבימוי סרטי קולנוע, עבד ככוריאוגרף, צייר והלחין, הצטיין בתחום זה של בימוי ריקודי-עם ישראלים

אשכולית הכסף

זאב חבצלת כמקור השראה לכוריאוגרף צעיר

בתחום המחול העממי הישראלי, שזאב היה מחשובי יוצריו, היחסים בין מחול אמנותי, שנוצר על ידי כוריאוגרפים מקצוענים ומחול עממי, שנוקד להנאת הרוקדים, מורכבים ויוצאי-דופן. ריקודים שנוצרו לצורך מופעים בימתיים, על פי רוב טקסיים, בעיקר בקיבוצים, הפכו לריקודים חברתיים, אבל להקות המופיעות בארץ וברחבי העולם, עיצבו אותם לבימה, כחומר כוריאוגרפי גולמי.

"אשכולית הכסף", מטאפורה הצופנת בחובה אוירה של לילה בפרדס ואור ירח, אהבת נעורים וקירבה אל הטבע

זאב חבצלת - שהיה בו מאיש-הרנסאנס האמיתי - שכתב שירים, עסק בבימוי סרטי קולנוע, עבד ככוריאוגרף, צייר והלחין, והצטיין בתחום זה של בימוי ריקודי-עם

ישראלים עבור חגיגות בקיבוצו ובעיקר לקראת מופעי להקות נוער ישראליות בכנסים בינלאומיים של מה שנקרא בשנות ה-40 וה-50 "הנוער הדמוקראטי" ו"תנועת השלום", שהתקיימו בבירות מזרח-אירופה שתחת השלטון הסובייטי. הוא עיצב מופעים מלאי תנועה ותנופה, ששפכו התלהבות נעורים, חן צברי מיוחד והעידו על יכולתו לעצב תנועה בימתית מורכבת ומרגשת.

"אבל זאב היה, קודם כל, רומנטיקן." - אומר זיו. מחקירת עזבונו של זאב - יומנים, מכתבים, ציורים וריקודים, שמבוצעים גם

המעגל, כצורה מושלמת, שימש כבר כוריאוגרפים רבים לביטוי ההארמוניה. למשל, ביצירתו הגדולה של חוסה לימון, "עת לכל חפץ", המתארת את הניגודים בפסוקים התנ"כיים מספר קוהלת (ג', א-ה), "עת לבכות ועת לשחוק, עת מלחמה ועת שלום..." משמש המעגל כמוטיב של מעבר, של איחוד הניגודים שבפסוקים הנרקדים.

מוטיב נוסף בעבודתו של זיו הם משחקי ילדים - עולם של עלומים ורומנטיקה, של אהבה ראשונה ודמות אימהית, החוזרת אף היא בשיריו של זאב.

ניגוד צורני להורה ולהרמת הרגליים הפרועה שלה היא הדבקה, הכוללת רקיעות חזקות אבל נמוכות.

שורת רוקדים, ההופכת לעינינו למעגל או חצי גורן עגולה, היא אמצעי כוריאוגרפי

מופע המשלחת הישראלית לקונגרס "הנוער הדמוקראטי" בבודפשט ב-1953, כוריאוגרפיה ובימוי: זאב חבצלת
The Israeli dance performance choreographed by Ze'ev Chavazelet, Budapest, 1953

כמעט המפכה

סיפור חייו של זאב דומה היה מתחילתו ועד סופו למחול. ללא הווה, תמיד בתנועה, בחפז, במחשבה קדימה על העתיד, ואל העתיד. אבל זאב לא רצה עתיד של מקריות, חלילה, או עתיד של אבולוציה, של התפתחות איטית, שלו עצמו, שאין בה יד מכוונת. הוא רצה עתיד מודע, מכוון ומתוכנן מראש. בשאיפה ליצור חברה טובה יותר, חיים טובים יותר - של רעות, אהבה ושוויון בחברה אנושית חדשה. חיים של אמונה בטוב ושמוש במועיל.

כל חייו, "תעה" זאב במעגלי חיים שונים. מילדותו, בה למד על חד-התאיים, וחבק טבע וחי, ועד בגרותו, בה עבר מעולם החי אל האדם, השירה, הריקוד ויתר האמנויות. נראה שמתוך הסבלנות הדרושה ללימוד חיי הסנדלית והאמבה, נולדו אצל זאב הכשרון והיכולת להקשיב לזולת.

אהבת ילדים לחי תמיד התבטאה ב"לגעת", "ללטף" (טלה, חתול או כלב). צורת אהבה זו הובילה אדם כמו זאב להתקרב לאנשים ולגרום לזולת להפתח נפשית. היה לו חוש מיוחד לכל שנצרך למגע-יד פיזי או נפשי. ותמיד לאחר המפגש איתו, מבלי משים, נעתרו אנשים למגע ידו, שהושמה על כתפיהם ברוך, ברעות. כך יד בוטחת, רחבה, שגרמה לגוף ולנפש חסרי האונים של הזולת להשען עליה. בשיריו, כבשאר שטחי האמנות בהם עסק, תמיד חפש אותו משהו שלא נראה לעין הבלתי מזוינת, שחושיו של אדם תופסים ומדחיקים פנימה באחת אל תוך ישותו. לגבי זאב, נראה שתהליך האוסמוזה בינו לבין הבלתי-נראה והבלתי אמצעי היה תהליך לגמרי רגיל, לגמרי "נורמאלי".

זכור לי אישית אותו יום בו נכנסתי לחדר-האוכל הגדול של בית-אלפא. שחררו אותי באיחור מן הצבא, ועד שהגעתי בטרמפים כבר ירד הערב. החזרה לקראת נסיעת הלהקה לכנס הנוער הבינלאומי ברוסיה כבר החלה. לא הכרתי איש בלהקה, גם לא את זאב. נכנסתי בהיסוס, מבלי לדעת למי לפנות. איש מהרוקדים לא שם ליבו אלי. הופיע זאב, אני יודע מניין. חייד חיוך רחב, הושיט לי יד ואמר: "אתה מוסה!"

עיניו היו טובות. ובאחת היסוסי נעלמו. כמו יד בלתי-נראית נגעה בכל מהותי, ובאחת הרגשתי אחד מהחבורה. נכנסתי למעגל. עיניו ליוו אותי כל אותו יום וימים רבים אחר-כך.

זאב היה איש הקצוות. הפרדוקסים שכנו בחיקו באותה הרמוניה חלומית, "שנגרילאית", של "וגר זאב עם כבש".

קווים
לדמותו
של

זאב חבצלת

מאת משה קדם

יש הגורסים, שבמחול מושג ההווה אינו קיים. כשם שאין באפשרותנו לעצור את זרימת הנהר, את רקודו של הרוח הטופף על צמרות העצים, את התרפקות הגלים האין-סופית על החוף, כך אין אנו יכולים לעצור את עצם החיים. לפיכך, ההווה אינו קיים, אלא כגשר המגשר בין העבר והעתיד. ככה זה במחול-החיים, וכך זה קורה במחול, שלא כמו ביצירות ציור או פיסול. להם יש עבר והווה, היות שאחרי גמר עיצובם בעבר הם הופכים באופן מיידי להיות קיימים בהווה תמיד, בלא עתיד. כלומר, שום התפתחות נוספת לא חלה בהם.

במחול, התנועה חולפת, משתנה, כמו בחיים, בתנועה מתמדת. הצירוף של עבר ועתיד דרך גשרי ההווה. כך זה עם הרקדן והרקוד. כל עוד הוא מחולל והתנועה נמשכת, יש חיים. באם נעצור את תנועת הרקדן, הוא יהפך לגוף בחלל, כמו פסל. הריקוד ימות.

בספר שכתב נתן שחם לזכרו של זאב חבצלת נכתב:

"באין עתיד, גם ההווה מת. אך העבר קם לתחייה, פרט פרט".

נוסף, בו משתמש זיו ביצירתו, שיש בה נסיון ליצור אוירה של תקופה, מבלי לגלוש לארכיאולוגיה או נוסטאלגיה.

"אשכולית הכסף", מטאפורה הצופנת בחובה אוירה של לילה בפרדס ואור ירח, אהבת נעורים וקירבה אל הטבע - כל אלה מרכיבים מרכזיים בעולמו של זאב חבצלת - הוא, לדעתי, מחול שיש בו יותר משנראה בצפיה ראשונה.

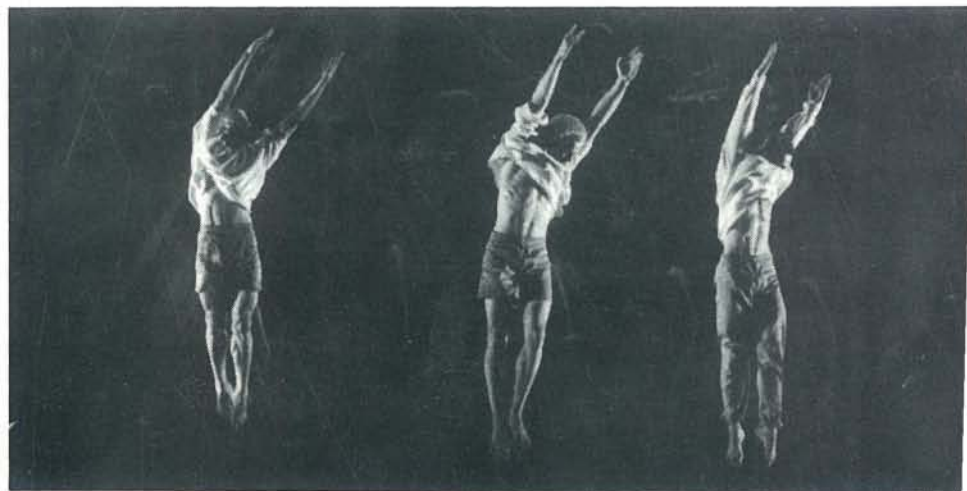
המוסיקה שכתב ישראל ברייט אף היא מרכיב מודרני, לא נוסטאלגי, המעניק למחול תחושה של חריפות מסוימת, עכשווית.

המוטיב החוזר המרכזי בעבודתו הוא המעגל, זה של ההורה, "כי זה מעגל המסמל את היחד, אבל לא כצורה סגורה ומחייבת, אלא כמעגל, בו כל אחד יכול לרקוד לפי תחושתו שלו".

אין זה ריקוד "ביוגראפי" במובן הצר של המילה. אבל דמותו של זאב חבצלת, בכובע קש רחב שוליים, נעול סנדלים מרופטים ותרמיל צד תלוי על כתפיו, שפמו החברימי כניגוד למבטו המרוכז אבל הרך - כל אלה ניצבים מאחורי התנועה.

(למעלה ולמטה) "אשכולית הכסף"; "להקת המחול הקיבוצית"; כוריאוגרפיה: זיו פרנקל "The Silver Grapefruit"; the Kibbutz Dance Company"; Choreography: Ziv Frenkel

לאותו עץ המניב פירות
שונים בו-זמנית,
שתחתיו גדל בילדותו.
נראה שההשפעה היתה
בלתי אמצעית
- "אוסמוטית".

זאב עצמו כתב בנעוריו:
"לעתים אתה (אדם)
תקוף הרגשה מטופת
מאימת הדמויות
והמראות הנגלים בתוכך
(בתוכו) ומבקשים את
פורקם, את היותם
לעובדה בדרך האמנות.
אתה מבקש (ויבוקש אז)
לשווא את הכוח
לתפסם ולהעמידם זה

בצד זה וזה בתוך זה, לתת להם את הצבעים,
הכיוונים והתכנים, להכניס בהם מאוויים, חום
וקור, ריח, קצב שונה. להספיג אותם בצלילים
ולכוף עליהם את הדומייה. להאיר אותם
באורות רוויה צבע, ולהביא אותם בגסיסה אל
העלטה. את הכוח, את הזמן, את היכולת, את
הטכניקה, את כל אלה אתה מבקש (יבקש)
ואינם. בודד אתה ניצב בכלל השם גבול לאשר
בתוכך. (בתוכו). אתה מצטער הבינוני, נעבוד
ביחד, נבין אף ברמו. נדע שהאמנות היא אחת
ברית, בצבע, בשורה, בצליל, באופן התנועה,
בצירופים ללא סוף ההופכים לאורגניזם חי
ונושם, נאבק ומתפתל נואק ונרגע כמרוקן
מתוכן. ובכל זאת מכיל את הכל, כדי לנסות
אחרת מחדש, כאשר יתחבר אליו.

"לא אעצור כוח לשאת בלחץ הזה. אני אצא
מסוגרי או שאחזיק את תוכי ואהיה רוצח.
רוצח בגלל שיגרה וחוסר כוח בדפוס בינוני
ומקובל. ואם יאחזני הסער, הארחיק לכת?
הנישוא זה בצד זה ובתוך זה? הנישוא לאשר
אובה? הנרחיק לכת? הרי אין קץ לאש
הלוחשת בפנים כי יציתיה, וחומר הדלק רב.
אימת חוסר החמצן היא אשר תעוררני
לכבותה, בטרם לחכיה סוגרים.

העוד שעה ארוכה אטייל חבול בצל הספק
האיומים. נראה כי שעתי קרבה והולכת..."

מאמו ירש את האמונה בטוב וביפה. וכאשר
אתה מאחד את הטוב והיפה, אתה יכול
להגשים את "הילדותיות שבשאיפות, ואת
הנעלה שבה... (אפשר) להתגבר על כוח
הכובד. לרחף בחלל אשר בו הטוב הוא היפה
והיפה הוא הטוב". לאחי הצעיר ספר, שזכר
את אימם, שהיתה "... מהלכת מעדנות, בשמלה
לבנה ארוכה, כולה אהבה לטוב וליפה.
לפעמים כסמל לאומץ - כוח, בלכתה, באותה
שמלה לבנה ארוכה."

עזבונו של זאב הניב שירי נעורים, מכתבים,
טיטות של תסריטים, ספורים שנעזבו באמצע,
מנגינות, רישומי ריקודים ותנועות על הבמה,
רישומים, ציורים וכו'. גבב ניירות בלי סדר,
ללא תאריכים.

עזבונו של זאב לא היה מוגמר. כמו חייו. לא
נראה שהיה בו סדר כלשהו, או התחלה, אמצע
וסוף. "...עזבונו זה אינו דומה לארכיונו של
אדם שהביא את המוות בחשבון..." כתב נתן
שחם.

ובכל זאת, כאילו בלי משים, וללא כל כוונה
תחילה "גבר על המות". אלא שעוד בחייו,
וביודעין, ניסה זאב לעשות את אותו הדבר.

בין ניירות העזוב, נראה "...גיר מצהיב, מקומט,
מקופל כמו אגרת, ונשקף ממנו קלסתר פניה
של אשה צעירה, שענייה עצומות, רשום
בעיפרון כימי. השיער מושלך על כרית לבנה,

הפרדוקס של "החיים הם קודש למפעל" מצד
אחד ו"אני מקבל הוראות מאיש" מצד שני,
חיו אצלו בשלום זה עם זה.

אבל הפרדוקס הגדול ביותר בחייו היה, שעם
כל אמונתו, שהמטרה מקדשת את האמצעים,
כשזה נגע לבני אדם - הם תמיד באו קודם!

דוגמא טובה לכך היא התנהגותו, כשליח תנועת
הנוער "השומר הצעיר" באיטליה, שעה שביקש
להגשים את חלומו ולהשתלם בבימוי סרטי
קולנוע בצינה-ציטה ברומא. עד שלא הביא
את הקן התנועתי, שעליו היה מופקד, למצב
סביר - לא הלך ללמוד.

יחד עם זאת, (עוד פרדוקס) אהב תחרויות,
ומוכרח היה לנצח. לא כדי להשפיל את הזולת,
אלא כדי למצות מעצמו הכל, עד קצה גבול
היכולת - ומעל לזה. כאשר היה מנצח, לא היה
מאושר ממנו. אבל תמיד נתן למתחריו את
ההרגשה שזה היה מקרי. כאשר הפסיד, נעכרה
רוחו עליו. אבל הוא רגז רק על עצמו.

"אהבתי הרוח קל הכנפיים/ אהבתי את שמש
האור..." שרו בהתלהבות. זאב לא רק אהב את
הרוח קל הכנפים, אליו יכול היה להפקיר את
פניו ללטיפה חרישית, בעוד בלוריתו שטה
לאחור כמו שביס מתנפנף של כלה, המתקדמת
לקראת אהובה. אלא גם את הרוח העזה אהב.
נגדה יכול היה פזיזת "לשפף" את גופו ולדחוף
קדימה, תוך כדי הרגשה, שאין כוח שלא יוכל
להתמודד עימו.

היום, כאשר אני מנסה להעלות על הנייר את
דיוקן דמותו של זאב, ולצייר את הצבעוניות
האפיינית למחולות-חייו שנפסקו שלא בזמנם,
איני בא לספוד לו, אלא לשזור שנית את
מקלעת חייו. לרקוד מחדש את הנעורים -
אביביו, לטוות בחוטי כסף את בגרות העשייה
שלו.

מילדותו, (כך נאמר) ודרך כל חייו, "אבד" זאב
במעגלי חיים שונים. הוא נע בחופשיות מן
הטבע אל החי, אל הציונות, הקיבוץ, אל
השירה, המחול ונפש האדם. בכלום הרגיש
בבית. דומה, שלא היה שטח אחד שכשרונו בו
לא היה מירבי. אומרים, שהתפרח אינו נופל
רחוק מהעץ.

חשיפה זו למעגלי חיים שונים, להתפלגות פיזית

ונפשית לכל
הכיוונים החלה
עוד בילדותו.
אביו היה

טכנאי במקצועו,
מומחה
לתקשורת-
טלפונים, בתקופה
שבני האדם עדיין
לא הרבו
להשתמש בטלפון,
אלא ביקרו איש
את רעהו כדי
לקשור שיחה.
אבל לצד
הטכנאות עסק
האב גם בגידול
עצום ובנסינות.
על כנה אחת
הרכיב אשכולית,
מנדרנה, לימון
ותפוז. זאב משול

הראש נוטה אל הכתף, המכוסה בסדין.
גבת-עין אחת מקושתת יותר מחברתה,
כבתהיה על חלום שאין לו פתרונים". (שחם, ע'
10) זאב רשם את פני אימו, שהלכה לעולמה
כשהיה בן חמש-עשרה. הרישום, שמעיד רבות
על אופיו של זאב, גרם לזיעזוע חזק ולביקורת
רבה אפילו לידידים קרובים. "זועזעתי", (הודה
בגילוי לב אדם אני-רגש, אשר שמעו של
הרישום הגיע לאזניו). "כיצד יכול נער בן
חמש-עשרה לשבת ליד מיטת אימו המתה
ולצוירה?"

מי שהכיר את זיקתו של זאב לאמו, לא היה
מתפלא על שניסה לשמר את דיוקנה, ולהחזיר
לחיים אמהות שנחטפה לפתע. ומי שבאמת
הכיר את זאב, ידע שהוא היה מנהיג מלידה.
אך בכל תחום תמיד היה שונה מהמקובל. הוא
גם לא דאג להיות מקובל, כדי להיות מקובל
כמנהיג.

"במראהו החיצוני לא חל שינוי כאשר בגר.
התפקיד החינוכי לא שיפר את הרגליו. רישול
בלבוש, זלזול במוסכמות הנותן אותותיו
בבלורית בלתי מסורקת ובעלים לא
מצוחצחות - היה ענין של הסכמה כללית
בקרב חברי התנועה.

אך בתוך הרישול המכוון הזה היתה כבר
מסורת וקונפורמיזם חדש. ה"מדים" של אנשי
השומר הצעיר היו מכנסים קצרים מקופלים
("שיכרי") ונעלי עבודה גם בקיץ. סגנון הלבוש
של זאב היה שונה. את המכנסים הקצרים לא
קיפל, ולנעלים אמר לא. תמיד נעל סנדלים.

"להיות בלתי דומה לחלוטין לאיש המופת של
הצופיות החלוצית, ובה בשעה לזכות באהדת
החניכים, זה תובע כשרון מיוחד במינו
להתקשר אל הבריות". (שחם, ע' 67)

נראה (שמבלי להיות מודע לכך) זאב היה
הראשון, שהתחיל להיות את מושג
ה"אנטי-גיבור", שהוא הגיבור האמיתי בתנועה
הקיבוצית.

"לא תופס את זאב" סיפר ידיד מידידיו מנוער,
אדם שעשה עמו כברת דרך ארוכה, "היינו
בטוחים שיהיה מנהיג. עשה רושם כזה. פתאום
סיפרו שהתחיל להרקיד ועושה חגיגות. מה
קפץ עליו! ובסוף עוד סרטים..." (שחם, ע' 12).

תשובתו של זאב צפונה במכתב שכתב הביתה
מחו"ל, כאשר היה מנהלה האמנותי של להקת
- המחול שנועדה לייצג את ארץ-ישראל
העובדת בפסטיבל "הנוער הדימוקראטי". "כאן
זרקתי לכל הרוחות את הבגרות הזאת. אין לי
צורך בה... אני בורח לא להרבות 'חכמה',
כלומר לא להתגבר". כך היה האיש, וזה
סיפורו. את חייו חי ער. כדי להיענות כהד לכל
"רוח נדיבה".

